

РОЛЬ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТІВ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти й науки України,
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57,
тел.: 0342596176,
факс: 0342231574,
e-mail: kfin@pu.if.ua

Анотація. Розглянуто концептуальні підходи до визначення суті видатків бюджетів і витрат бюджетів. Проаналізовано структуру видатків Івано-Франківської області за 2006–2008 роки. Сформульовано окремі напрями удосконалення видаткової політики.

Ключові слова: бюджет, видатки бюджету, витрати бюджету, соціально-економічний розвиток.

Annotation. Theoretical approaches to definition of budget expenditures and charges of budget are studied. The structure of budget expenditures in Ivano-Frankivsk region for 2006–2008 years is analyzed as well. Certain lines are formulated for improvement of budget expenditures politics.

Key words: budget, budget expenditures, charges of budget, social and economic development.

Вступ. Незважаючи на те, що Україна визнана державою з ринковою економікою, перехід української економіки від командно-адміністративних методів управління до ринкових триває. До недавнього часу цей процес ускладнювався затяжною вітчизняною кризою, як економічною, так і політичною. Нині внаслідок світової економічної кризи проблеми перебудови механізмів господарювання поглибилися. Переосмислення ролі держави в управлінні народним господарством розкололо українське суспільство. Думка частини науковців схиляється до посилення державою ручного керування, інші вважають, що “невидима рука ринку” повинна керувати економікою.

Не вирішеним залишається й питання пріоритетності фінансування економічного чи соціального розвитку держави. Адже пожвавлення економіки призводить до збільшення обсягів виробництва і, як результат, збільшення податкових надходжень, що, у свою чергу, спричиняє підвищення розмірів соціальних виплат. Проте під час кризи доходи громадян суттєво зменшуються, особливо це стосується малозабезпечених верств населення, їх першочергові потреби не можуть бути самотужки задоволені. Унаслідок, на перше місце виходить потреба в збільшенні фінансування соціальних видатків, посилюється соціальна функція держави, тобто функція забезпечення потреб громадян у суспільних благах і фінансової підтримки найбільш уразливих верств населення.

Питання вдосконалення державної політики у сфері фінансування економічного розвитку та соціальних потреб через механізм формування відповідних видатків розглядаються в дослідженнях таких учених, як О.Д.Василик, Л.Л.Нікітіна, К.В.Павлюк, В.М.Федосов та інші.

Постановка завдання. Видатки є інструментом досягнення справедливості в процесі надання певних благ з метою забезпечення граничного рівня добробуту кожного

громадянина. Українським є усунення недоліків існуючої системи розподілу витраток бюджету. Слід підкреслити, що витратки бюджету повинні обчислюватись із врахуванням обсягів доходів, а структура витраток – відповідати стратегії соціально-економічного розвитку країни.

Тому аналіз суті бюджетних витраток, їх структури та питомої ваги окремих витраток у сукупному обсязі витраткової частини бюджетів потребує детального дослідження.

Результати. Відповідно до Бюджетного кодексу витратки бюджету являють собою кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. Витратки спрямовуються на виконання завдань і функцій державної влади й органів місцевого самоврядування.

За визначеннями М.М.Артуса та Н.М.Хижої, витратки бюджетів різних рівнів відображують економічні відносини, що виникають у зв'язку з розподілом фінансових ресурсів держави та їх використанням за галузевим, територіальним і цільовим призначенням [1, с.77].

На думку Ю.В.Пасічника, витратки являють собою витрати, що виражають економічні відносини, на основі яких здійснюється використання централізованих коштів за напрямками, визначеними законом [4, с.478].

Учені Л.В.Фещенко, П.В.Проноза, Н.В.Кузьминчук стверджують, що загальносуспільні витратки – це цілеспрямоване використання фінансових ресурсів з метою задоволення потреб у суспільних благах і реалізації перерозподільних заходів [6, с.140].

На нашу думку, витратки бюджетів різних рівнів відображають економічні відносини, що виникають у зв'язку з використанням фінансових ресурсів держави за галузевим, територіальним і цільовим призначенням.

У науковій літературі іноді ототожнюються поняття витратки й витрати. Вважаємо, ці категорії слід розмежовувати.

Учені С.В. Ковальчук, І.В. Форкун зазначають, що державні витрати – це частина

Мигович Т.М. Роль витраток бюджетів у соціально-економічному розвитку України

фінансових відносин, що зумовлена використанням централізованих і децентралізованих доходів держави [3, с.147].

За визначенням М.І.Карліна, витрати бюджету включають витратки бюджету та кошти, які спрямовані на погашення основної суми боргу, що виникає в процесі фінансування бюджету [2, с.43].

На нашу думку, витрати являють собою обсяг коштів, що спрямовуються на надання певних послуг. Тобто витрати виступають інструментом здійснення витраток, засобом проведення обміну фінансових ресурсів на конкретну потребу.

Витратки та витрати бюджету повинні відповідати стратегії соціально-економічного розвитку країни в цілому й адміністративно-територіальних одиниць зокрема, а також забезпечувати реалізацію відповідної політики держави. Сучасний стан формування витраток бюджетів різних рівнів свідчить про соціальну спрямованість державної політики. Варто зазначити, що витратки на соціальний розвиток повинні забезпечувати вирішення питань економічного розвитку в майбутньому. Наприклад, реалізація довгострокових програм зайнятості сприяє боротьбі з безробіттям серед молоді і, як результат, покращується соціальне становище останніх. Також доведено, що інвестиції в людський капітал є високоефективними вкладеннями в розвиток соціуму й економіки в цілому.

Проте нині в Україні витратки соціального напрямку спрямовані виключно на фінансування споживацьких потреб, зокрема, на збільшення розмірів соціальних виплат і поетапне збільшення розміру мінімальної заробітної плати. У процесі формування витраткової частини бюджетів на наступний рік основні зусилля держави спрямову-

ються переважно на вирішення поточних проблем без достатньої оцінки впливу таких рішень на майбутній економічний розвиток. Про відсутність стратегічної політики соціально-економічного розвитку свідчить постійна зміна структури й обсягів видатків бюджетів.

Проаналізуємо наявну ситуацію в Івано-Франківській області, ураховуючи показники зведеного бюджету Івано-Франківської області за 2006–2008 рр. (табл. 1).

За даний період спостерігається значне зростання більшості видатків у номінальному вираженні. Загальний обсяг видатків за ці роки зріс з 1,66 млрд грн до 3,98 млрд грн, тобто на 140%. Проте аналіз структури видатків свідчить, що частка видатків на фінансування будь-якої конкретної галузі в загальному обсязі видатків не тільки не збільшилась, а й подекуди суттєво зменшилась.

Наприклад, видатки на такі інноваційно-стратегічні напрями, як транспорт, зв'язок, телекомунікації та дорожнє господарство зменшились у відсотковому еквіваленті з 0,82% від загального обсягу видатків у 2006 році до 0,5% у 2008 році, хоча в номінальному виразі за цей період зросли на 6,3 млн грн.

Видатки на житлово-комунальне господарство зменшились з 2,35% від загального обсягу видатків у 2006 році до 1,4% у 2008 році, хоча в номінальному виразі зросли на 16,5 млн грн.

Видатки на сільське, лісове, рибне господарство та мисливство зменшились з 0,07% у 2006 році до 0,05% у 2008 році, хоча в номінальному виразі за цей період зросли приблизно на 800 тис. грн.

Видатки на таку важливу галузь як будівництво зменшились у номінальному вираженні з 4858515,6 грн у 2006 році до 289981,9 грн у 2008 році й, відповідно, у відсотковому значенні з 0,29% від загального обсягу видатків у 2006 році до 0,01% у 2008 році. Це свідчить про передачу цієї сфери до приватного сектора і, як результат, усе більшу незахищеність громадян перед непомірно високими цінами на житло, відсутність перспектив отримати домівку молодим сім'ям, військовослужбовцям, самотнім громадянам тощо.

Таблиця 1

Видатки загального фонду місцевих бюджетів Івано-Франківської області

Найменування	Код		Видатки за 2006 р.		Видатки за 2007 р.		Видатки за 2008 р.	
	тимчасової класифікації видатків	економічної класифікації	грн	Питома вага в загальному обсязі, %	грн	Питома вага в загальному обсязі, %	грн	Питома вага в загальному обсязі, %
Державне управління	10000	9102	99678253,55	6	122889712,54	5,31	162444143,1	4,08
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	60000	9102	1353740,65	0,08	1818430,65	0,08	2559731,09	0,06
Освіта	70000	9102	629742270,73	37,93	849575190,9	36,69	1162155339,91	29,21
Охорона здоров'я	80000	9102	403461513,15	24,30	530119181,24	22,89	713329005,48	17,93
Соціальний захист і соціальне забезпечення	90000	9102	324859880,16	19,57	556019463,16	24,01	683985459,63	17,19
Житлово-комунальне господарство	100000	9102	39038537,32	2,35	53329939,42	2,30	55565915,96	1,40
Культура й мистецтво	110000	9102	74137045,27	4,47	101682802,62	4,39	143613328,81	3,61
Засоби масової інформації	120000	9102	6410903,84	0,39	7661495,76	0,33	9291848,53	0,23
Фізична культура й спорт	130000	9102	20543776,47	1,24	29916193,84	1,29	39238545,4	0,99
Будівництво	150000	9102	4 858 515,68	0,29	2605044,1	0,11	289981,9	0,01
Сільське й лісове господарство, рибне господарство та мисливство	160000	9102	1088405,85	0,07	1837063,41	0,08	1948941,02	0,05
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікація та інформатика	170000	9102	13682355	0,82	17524242,62	0,76	19982786,8	0,50
Інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	180000	9102	3162501,93	0,19	2993329,59	0,13	1059250	0,03
Запобігання та ліквідація надзвичайних ситуацій і наслідків стихійного лиха	210000	9102	5434795,54	0,33	1150397,85	0,05	957994884,59	24,08
Обслуговування боргу	230000	9102	495495	0,03	660055	0,03	660165	0,02
Разом видатків	900201	9102	1660189949,66	100	2315736437,72	100	3 978737867,05	100

Розраховано нами на підставі звітів про виконання місцевих бюджетів Івано-Франківської області.

Частка видатків, які спрямовані на культурно-просвітницьку діяльність, тобто тих, що безпосередньо впливають на формування особистості, також зменшується, зокрема, видатків на культуру й мистецтво, фізичну культуру та спорт, на засоби масової інформації. У тому числі видатки на культуру й мистецтво зменшилися із 4,47% від загального обсягу видатків у 2006 році до 3,61% у 2008 році, хоч у номінальному значенні зросли із 74,14 млн грн у 2006 році до 143,61 млн грн у 2008 році; видатки на фізичну культуру та спорт зменшилися з 1,24% від загального обсягу видатків у 2006 році до 0,99% у 2008 році, хоча в номінальному виразі за цей період збільшилися на 18,7 млн грн; видатки на ЗМІ зменшилися із 0,39% від загального обсягу видатків у 2006 році до 0,23% у 2008 році, хоча в номінальному виразі за аналізований період зросли майже на 3 млн грн.

Основна частина видатків була спрямована на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення. Так, частка видатків на освіту у 2006 році становила 37,93% від загального обсягу видатків, у 2007 році – 36,69%, у 2008 році – 29,21%. У номінальному вираженні обсяг видатків на освіту збільшився із 629,74 млн грн у 2006 році до 1162,16 млн грн у 2008 році.

Частка видатків на охорону здоров'я в загальному обсязі видатків також зменшилась: у 2006 році вона становила 24,30%; у 2007 році – 22,89%; у 2008 році – 17,93%. У грошовому вираженні обсяг видатків на охорону здоров'я зріс із 403,46 млн грн у 2006 році до 713,33 млн грн у 2008 році.

Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення за аналізований період коливалась: у 2006 році вона становила 19,57% від загального обсягу видатків, у 2007 році – 24,01%; у 2008 році – 17,19%. У номінальному виразі це становило 324,86 млн грн у 2006 році; 556,02 млн грн у 2007 році і 683,99 млн грн у 2008 році.

Слід звернути увагу, що єдині видатки, які значно зросли у 2008 році в порівнянні з попередніми роками як у грошовому, так і у відсотковому значенні, це видатки, спрямовані на запобігання та ліквідацію надзвичайних ситуацій і наслідків стихійного лиха. У 2008 році вони становили 24% від загального обсягу видатків, а в грошовому виразі майже 958 млн грн. Звичайно, це пов'язано з ліквідацією наслідків повені, що відбулась у липні 2008 року, проте це також свідчить про недоліки в бюджетній політиці й механізмі формування та використання резервних фондів.

Відносно висока питома вага видатків у соціальну сферу є загалом позитивна для суспільства. Проте в сучасних умовах дискусійним залишається питання, який саме напрям бюджетного фінансування є пріоритетним – соціального забезпечення чи економічного розвитку. З одного боку, збільшення обсягів фінансування видатків на економічний розвиток повинно стимулювати розвиток виробництва, покращення інвестиційного середовища, підвищення заробітної плати та життєвого рівня населення. З іншого боку, економіка, де виробництво ставиться на перше місце, нівелює людину як особистість.

Для розв'язання проблем у соціальній сфері та підтримки реалізації політики економічного розвитку слід вирішити завдання забезпечення наповнення бюджету та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Для цього Кабінетом Міністрів України була прийнята програма дій, де передбачені [5]:

- оптимізація ефективності фінансування завдань, які належать до сфери компетенції держави та місцевої влади;
- досягнення макроекономічної стабілізації з метою створення сприятливих умов для запровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку, удосконалення регуляторної політики, оптимізації державних витрат і повного виконання державних зобов'язань перед суспільством із скорочення витрат на утримання органів управління та інших державних органів;

- мінімізація негативних соціальних наслідків у результаті реалізації виваженої та відповідальної соціальної політики, спрямованої на підтримку найуразливіших верств населення та недопущення високого рівня безробіття.

Висновки. Видатки відображають економічні відносини, що виникають у зв'язку з використанням фінансових ресурсів держави. Вони здійснюються за допомогою витрат, що являють собою інструмент обміну грошового фонду держави на конкретні суспільні послуги для досягнення добробуту населення країни. Визначення напрямів, форм, структури й обсягів видатків базується на принципах раціональності, ефективності, цілеспрямованості та доцільності й відповідає стратегії соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна політика України на сучасному етапі має соціальне спрямування. Відзначається висока питома вага видатків у соціальну сферу. Проте існує ряд проблем, що суттєво зменшують соціально-економічний ефект цих видатків, серед них:

- неефективна система надання соціальних пільг і допомог;
- більша частина видатків спрямована на фінансування споживання;
- відсутність стратегії соціально-економічного розвитку.

Для подолання цих проблем слід визначити пріоритетність фінансування економіки, шляхи її подальшого розвитку та спрямованості на розширення виробництва чи посилення соціальної функції.

На нашу думку, на державному рівні треба виробити підходи для визначення пріоритетів у видатковій політиці, законодавчо закріпити стратегію економічного розвитку на довгостроковий період. Витрати бюджетів повинні спрямовуватись у сферу виробництва, на підтримку інноваційно-інвестиційної діяльності, на фінансування капітальних видатків, на підтримку малого та середнього бізнесу, оскільки постійне фінансування споживання, велика частка видатків на соціальні потреби в загальному обсязі видатків не приводить до розвитку економіки, а тільки збільшує інфляцію, пришвидшує процес зuboжіння населення.

1. Артус М. М. Бюджетна система України : навчальний посібник / М. М. Артус, Н. М. Хижа. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2005. – 220 с.
2. Карлін М. І. Бюджетна система України : навчальний посібник / М. І. Карлін. – К. : Знання, 2008. – 428 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
3. Ковальчук С. В. Фінанси : навчальний посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів : Новий світ–2000, 2006. – 568 с.
4. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України : навчальний посібник / Ю. В. Пасічник. – 2-ге вид. – К. : Знання, 2008. – 670 с.
5. Програма КМУ “Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток”. – Режим доступу до програми : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=
6. Феценко Л. В. Бюджетна система України : навчальний посібник / Л. В. Феценко, П. В. Проноза, Н. В. Кузьминчук. – К. : Кондор, 2008. – 440 с.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – доктор економічних наук, професор, зав. кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаніка;

Гнатюк Т.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаніка.